

TRADICIÓ, AUTORITAT I EDUCACIÓ EN HANNAH ARENDT

BERNAT TORRES

Universitat Internacional de Catalunya

És per tots coneguda la tesi de Hannah Arendt segons la qual el fil de la tradició s'ha trencat i ja no és possible recuperar-lo. Aquesta tesi està estretament vinculada i troba de fet el seu origen en la crisi de l'autoritat, la qual, al seu torn, troba la seva manifestació més profunda i punyent en la crisi de l'educació. Com afirma Arendt, «El símptoma més significatiu de la crisi [de l'autoritat tradicional], aquell que indica la seva profunditat i gravetat, és la seva expansió cap a àrees prèvies a allò polític, com la criança i l'educació dels nens, on l'autoritat en un sentit més ampli sempre s'ha acceptat com a imperatiu natural, òbviament exigit tant per les necessitats naturals (la indefensió de l'infant) com per necessitats polítiques (la continuïtat de la civilització establerta que només es pot perpetuar si els seus rebrots transiten per un món preestablert on han nascut com a forasters)»¹. Les paraules de l'autora, situant-nos enfront d'una situació complexa, ens poden conduir a un cert desencís que ens cal saber mesurar. Per entendre bé aquesta afirmació d'Arendt ens cal revisar el significat que tenen les nocions d'autoritat

1. H. ARENDT, «Qué es autoridad?», en *Entre el pasado y el futuro*, p. 146.

i tradició i, al mateix temps, veure la seva relació amb l'educació. Anem, doncs, a desglossar aquests elements.

Arendt considera que ja no estem en condicions de saber què és veritablement l'autoritat i és per això que retorna, en un dels seus exercicis de pensament polític, al sentit clàssic romà d'aquest concepte. El terme 'autoritat' derivaria, ens diu l'autora jueva, del llatí 'auctocritas', que té la seva arrel en el terme 'augere', que significa augmentar, fer créixer; «i allò que l'autoritat o aquells que tenen autoritat augmenten constantment és la fundació» (*ibid.*, p. 133). L'autoritat tenia originalment les seves arrels en el passat, en la rememoració i preservació de pactes i compromisos fundadors de les comunitats o les institucions i, en aquest sentit, aquesta ens relligava els uns amb els altres en relació amb un món comú, en relació amb un context que resulta del tot necessari per assegurar i preservar l'acció humana i, en darrera instància, la llibertat com a condició del ple desenvolupament de l'ésser humà. Perdre l'autoritat és, per a Arendt, sinònim de perdre el món i implica, per tant, una desorientació que té a veure amb l'aparició de formes de relació menys amables o beneficioses basades en el poder o la persuasió. Per altra part, la pèrdua del que Arendt anomena un món comú dificulta enormement la tasca educativa entesa, precisament, com a transmissora d'«un món preestablert [on els infants] han nascut com a forasters».

L'autoritat es basa en una relació d'obediència establerta i reconeguda per les dues parts, és a dir, on aquell que ostenta l'autoritat i aquell que l'obeeix ocupen un lloc predefinit i estable. L'autoritat se situa, en aquest sentit, en un lloc transcendent respecte de l'acció concreta i particular, se situa sempre com a font de legitimació de les nostres accions. Aquesta relació s'estableix per tal de preservar tant la llibertat del governant com del governat, ja que implica una acceptació mútua, un reconeixement del valor superior d'una de les parts i la legitimitat del seu govern o influència sobre

l'altre. Aquest fet, la necessitat d'un reconeixement lliure de l'autoritat, situa la qüestió en l'àmbit del coneixement i la llibertat, ja que només si hi ha un acte de coneixement i reconeixement lliure de l'autoritat de l'altre aquesta pot tenir lloc i evitar així la degradació de l'autoritat en poder. En aquest sentit, l'autoritat sempre s'ha de situar per sobre i ser transcendent respecte del poder, respecte de l'acció concreta de govern o direcció: «Viure en un camp polític sense autoritat i sense la consciència paral·lela del fet que la font de l'autoritat transcendeix el poder i aquells que estan en el poder, significa veure'ns novament confrontats –si no poseïm la fe religiosa en un inici sagrat, ni la protecció de les normes de comportament tradicionals que considerem òbvies– amb els problemes elementals de la convivència humana» (*ibid.* p. 225).

Veiem, doncs, com la pèrdua d'autoritat genera un conflicte de convivència i ens remet directament a la qüestió de la pèrdua de la tradició o de la fe religiosa, qüestió que representa el segon dels elements sobre els que volem reflexionar aquí. De fet, Arendt situa la causa de la crisi de l'autoritat en el trencament del fil de la tradició en la mateixa, és a dir, en la pèrdua del valor sagrat o transcendent de certes veritats. La tradició, ens diu l'autora jueva, no és idèntica amb el passat, és a dir, que la pèrdua de la primera no implica la pèrdua del segon; de fet, la tradició és allò que permetria relligar la dimensió del passat amb el futur a través de permetre'ns entendre el present. Així, la comprensió tradicional de la tradició ens la faria veure com un pont, un pont entre el passat i el futur, dues dimensions temporals i vivencials que es troben en una tensió constant, com Arendt ens indica emprant la paràbola kafkiana. Aquesta paràbola assenyala el lloc on som com a constituït per una tensió entre dues forces contràries i complementàries: una (el passat) que ens amenaça des del darrere i ens empeny cap endavant; i l'altra (el futur) que ens bloqueja el pas cap endavant i ens

empeny cap enrere; la primera ens ajuda a dominar la segona i la segona fa el mateix amb la primera. La situació resultant és que ens trobem en un entremig, un entremig, però, que es troba molt lluny de la imatge clàssica de l'home com a *metaxy*, ja que és un entremig que ens situa en un buit, en una bretxa, una esquerdada o esclatxa entre el passat i el futur. Aquesta esquerdada, ens diu l'autora de la *Condicció Humana*, havia estat salvada gràcies a la construcció del pont de la tradició. Aquest pont sembla tenir el seu origen en la fundació de Roma i la seva continuïtat en la preservació dels conceptes i certeses que s'hi associaven i que s'han mantingut vives fins l'arribada de la modernitat. Modernament, però, amb el trencament del fil de la tradició, és a dir, del pont que ens permetia unir la tensió entre passat i futur i orientar-nos en aquest espai de tensió, s'ha revelat com allò que és, una autèntica bretxa, un autèntic buit. Com indica l'autora jueva citant el poeta René Char, membre de la resistència francesa durant la Segona Guerra Mundial: «Notre héritage n'est précédé d'aucun testament» («la nostre herència no prové de cap testament»). Aquesta herència, que transforma la idea del pont i el seu sentit romà o fort, queda transformada en un tresor sense hereu, en un tresor que no ha estat transmès a ningú, un tresor del que ningú no es fa responsable. Exemples d'aquest tresor estrany que no té hereu ens els ofereix l'autora quan parla de la «felicitat pública» americana o la «llibertat pública» francesa o també del significat de paraules com «llibertat», «justícia» o «raó», tresors que han viscut durant períodes molt curts de temps i que ningú s'ha ocupat de cultivar, vivificar i transmetre i que, per tant, no han aconseguit posar fonaments al pont que separa passat i futur ni, per tant, constituir cap mena de tradició que, recordem-ho, és allò que dona solidesa al món com a espai de pluralitat. En revelar-se aquest buit, ens diu Arendt, la situació afecta tant la dimensió política

de la vida humana com també, com ja hem indicat anteriorment, la dimensió pre-política de l'educació.

Allò que es perd quan es perden la tradició i l'autoritat no és pas únicament quelcom que pertany al passat i que ja no podrem recuperar, sinó quelcom que ens permetria construir el món present i, en relació amb l'educació, quelcom que ens permetria assegurar la pervivència del món en el futur. La pèrdua de la tradició i l'autoritat representen una pèrdua del món com a àmbit comú i aquest àmbit, que com és sabut Arendt contraposa a l'àmbit privat de la llar, és l'espai on compartim i ens comuniquem els uns amb els altres, on es possibilita la convivència i on el principi directiu ha de ser la llibertat, la possibilitat d'acció a plena llum del dia. La pèrdua de món representa, per tant, la pèrdua d'aquest espai comú i això té un important reflex en la institució educativa, una institució que té, com a tasca principal, precisament, la de fer de trànsit entre l'àmbit privat de la llar i l'àmbit públic, és a dir, permetre el trànsit entre la foscor de la que tots provenim i la llum cap a la que ens encaminem, la llum de la vida pública o, si volem, el món com a àmbit de la pluralitat: «Normalment, el nen entra en el món quan comença a anar a l'escola. Però l'escola no és el món ni ha de pretendre ser-ho, ja que és la institució que interposem entre l'àmbit privat de la llar i el món per tal de fer possible la transició entre la família i el món»².

Per a Arendt, l'educació ha de procurar preservar un món en constant decadència, permetent la seva correcció i renovació i, en aquest sentit, l'autoritat del mestre s'identifica, justament, amb la seva capacitat d'erigir-se enfront l'infant com a representant del món. L'autoritat del mestre es basa en aquest coneixement i amb el coneixement necessari per

2. H. ARENDT, «La crisis de la educación» a *Entre el pasado y el futuro*, Península, Barcelona, p. 290-291.

a la transmissió d'allò que és el món. Tanmateix, com hem vist i com la mateixa Arendt posa de manifest, l'autoritat es troba en una seriosa crisi que podem vincular amb una crisi de la tradició: l'educació ha d'erigir-se en representat del món com si l'autoritat i la tradició encara fossin quelcom sòlid i real, és a dir, com si allò que dona consistència i estructura al món encara hi fos. La manca d'aquestes estructures o ponts es manifesten com a problemàtiques, també, en la dificultat per assolir un reconeixement per part de l'altre, tant per part de l'alumne com per part de la comunitat educativa en termes generals. Aquest reconeixement hauria de venir donat, justament, pel respecte i comprensió de certes estructures que formen part d'allò que entenem com a món, és a dir, precisament, la seva necessària renovació a través de la formació dels nouvinguts. En l'intent de solució d'aquesta situació, ens diu Arendt, el mestre ha d'evitar caure encara en dos errors: el primer és pretendre que l'infant entri abans d'hora en un món on ha nascut com a foraster (és a dir, fer dels problemes polítics dels adults problemes també dels infants); el segon és pressuposar que l'infant ja constitueix un món autònom que cal preservar per si mateix. La tasca de l'educador se'ns presenta, per tant, com a problemàtica, fins i tot tràgica, al mateix temps que com a essencial i fonamental perquè, sense ella, el món on vivim sembla no tenir altre remei que el de trobar-se en un permanent estat de decadència.

Siguin més o menys encertats els plantejaments d'Arendt quant al diagnòstic de la situació, el fet que l'autora no ens ofereix pròpiament és una solució clara, un camí cap on dirigir-nos. En aquest sentit, és pertinent preguntar-nos si efectivament el fil de la tradició s'ha trencat o si aquest trencament tal com el manifesta Arendt, en la radicalitat que ella el manifesta, és un fet que ens cal assumir com a irrefutable. Què ens impedeix, en darrera instància, continuar pensant que la tradició occidental i els seus elements constitutius en-

cara conserven, com pensen autors contemporanis d'Arendt, com Leo Strauss o Eric Voegelin, certa força formativa que pot orientar les nostres tasques formatives? Com ens mostra l'ensenyament i la vida de l'autor txec Jan Patočka, en la tradició hi podem trobar encara la fortalesa necessària per entendre que la decadència inevitable del món troba un aclariment i una font d'orientació en l'exercici del pensament, en allò que aquest autor anomena, pensant en Plató, la cura de l'ànima. Pensem que val la pena retornar a aquells llocs on la tradició, on la confiança en la permanència o la solidesa de la tradició com a font d'autoritat, ha permès a l'home d'orientar-se en la complexa tasca d'entendre i actuar en el món i en la vida comunitària.

